

**LEFAPHA LA THUTO LA GAUTENG
HLAHLOBO YA MAKGAOLAKGANG**

**SESOTHO PUO YA LAPENG
BOEMO BO PHAHAMENG
(Pampiri ya Pele)**

NAKO: dihora tse 2½

MATSHWAO: 100

DITAELO:

- Pampiri ena e na le dikarolo tse tharo A, B le C.
 - Araba dipotso kaofela.
 - Ha o araba dipotso hlokomela matshwao ao ho fanweng ka ona.
 - Fana ka mosebetsi o makgethe le mongolo o bonahalang.
-
-

**KAROLO YA A
TEKOKUTLWISISO**

POTSO 1

Bala seratswana se latelang o tlo tsebe ho araba dipotso tse tla latela.

Kgele! Ba tlosana lekatakwata, ha kubella lerole monna a qela ho leoto. A hla a matha sa mmutla wa dithota. Lerata, molodi wa lethala la dikulo ha di ntse di mo feta le medidietsane ya basadi ba neng ba eme matlotlosya ba shebeletse ha banna ba nkgisetsana mahafi tsa mo kopanya hlooho, tsa mmaka materebe. A matha la Ntshwekge. Samadula o itse ka re o a tiisa empa Mthethwa a mo fahla ka lerole a mo siya le letsohwana la heme le ileng la salla ha ba ntse ba hulana ba isana hodimo le tlase. Mthethwa o ne a sa mathe o ne a papaela, potlolomente yona a e kgwaetse ka lehafing a re ke moshwa bo tshwerwe. Le tsona dinyalasi tsa motse di itse di leka ho mo tshwara empa tsa polela ka thoko ho seotlo. Eitse ha a fihla lapeng a bula lehlafi ka sefuba a tjekeletsa potlolomente hodima moalo. Ya re moo Mmatshokolo a reng o tla botsa hore mlato keng, a be a se a betsehle jwalo ka kulo. Mosadi a tseba hore ditaba di mosenekeng, jwale di jana maro ntja tsa setsomi. A tlola matjato a pata potlolomente eo kgotjheletsaneng e leffi.

Eitse ha a reteleha, a re ptjangptjang le poho ya kgothu, seqhenqha sa monna se botsho ba dipitsa, meno e le mekwetsepe athe dinko tsona e le mahaha. Le lebe letsopa ruri, lona letsukunyepa sebele. "Mosadi potlolomente e sootho e mabanta a mabedi e kae?" O botsa jwalo a kgaruma, a swentse ka mahlong makopo ana a hae e ka letlwepe la masumu athe botsho bona bo benya ke kgalefo. Ya re ha Mmatshokolo a re o tla araba a mo kwala molomo ka setebele a mo kgenola meno a mabedi a kapele. Ha Mmatshokolo a ntse a tshwela bobete ya boela ya puruma tau ya dikgwa:" Mosadi ke re potlolomente e sootho e mabanta a mabedi e kae?" Mmatshokolo a qetela ka pelong hore ha e le ho mmolella teng setsweng ke hole hobane ha a ne a ka etsa jwalo Mthethwa o ne a tla mo fapanya le pula, o ne a tla apanelwa ke bolele.

Ke ho teneha, Samadula a mmona ka tshepe hlohong a ba a re sihla! A mo felehetsa ka dieta dikgopong a mo siya a tjapaletse. A hlapanya hore ha a ka mmona letjhoba le tla lala phoka. Ho e na le hore batho ba thibe, banna ba motse ba iphaphanya jwale ka beng ba difariki ya ka ha ho letho le etsahalang athe bophepheletsane, bomarata e lwele bona ba hla ba besetsa hlaha ba re Samadula a fise letsoho ho feta etswe Mmatshokolo ke moikgohomosi ya sa tsotelleng batho ba bang.

Ha tsena di etsahala Mthethwa o ne a ipatile hara masimo a poone a lekgaba le letalana, mofufutso e le diphororo pelo yona eka e tla phunya sefuba. O ne a tseba hantle hore ha Samadula a ka mmona o tla mo thunya ka ho panya ha leihlo. Ebe bonkeka ba tseka eng hona potlolomente ena e batwang hakana e tshetse eng? Mehara ya tjelete ke sona sesosa. Banna bara ba babedi e ne e le diya thoteng di bapile, ba ntshana se inong le ho tshepana. E ne e le dilabme, dira tsa mapolesa tse tlatlapang dibanka, mabenkele a mabenyane, dikgwebo tsa taemane le tsona dikgwebo tse kgolo. Ho bona tjhankane e ne e le lehae la bobedi hobane ba ne batswa ba kena ka baka la diketso tsena tsa bona. Boshodu bo ne bo le mading a bona. Mekola e ne e ile ya tlatlapa banka bokgothokgotho ba tjelete mme ba ipha dimenyane. Mthethwa a kenwa ke moya o mobe wa ho qhekanyetsa enwa motswalle wa hae. A ipolella hore ho e na le ho arolelana tjelete eo, setswalle se ka mpa sa fela. O ile a hlotha potlolomente matsohong a Samadula a nto epela moomo fatshe. Ruri Basotho ba fela ba nepile ha ba re moloi ha a mele ditshiba hoba hoja Samadula a ne a tseba seo enwa motswalle wa hae a se reileng a ka be a mo lohetse mano.

Mashodu ke batho ba makatsang hobane le ha ba etsa mosebetsi ona wa bona o mobe, ha ba tshepane, ba rerelana bobele ho tswana ka tlase. Ha ba sa bolayane ba a tshwarisana moo feela motho wa teng a habileng ho ja a le mong. Ha e le moo Samadula le Mthethwa ba se ba lwants'hana ha se hona ho hloka botshepehi mothong?

- 1.1 Ke mantswe afe serapeng sa pele a hlalosang hore banna bana ba babedi ba ne ba lelekisana? (2)
- 1.2 Na Mmatshokolo o ile a fumana sebaka sa ho botsa monnae se etsahalang? Tiisa karabo ya hao ka ho qotsa mantswe a tswang serapeng. (2)
- 1.3 Mmatshokolo o ile a pata potlolomente kae? (2)
- 1.4 Monna wa Mmatshokolo e ne e le mang? (1)
- 1.5 Sesosa sa ntwala ke sefe? (1)
- 1.6 Ha Samadula a ntse a teteka Mmatshokolo banna ba motse ba ile ba etsang? Mthethwa yena o ne a le kae? (2)
- 1.7 Ke hobaneng ha bomarata-e-lwele ba ne ba besetsa hlaha? (2)
- 1.8 Fana ka dibaka tse PEDI tseo Samadula le Mthethwa ba neng ba di tlatlapa. (2)

- 1.9 Ke lentswe lefe serapeng sa bobedi le hlalolang hore Samadula e ne e le motho e mobe haholo? (2)
- 1.10 Serapeng sa bobedi ke kano efe eo Samadula a ileng a e etsa ha a ka bona Mthethwa? (2)
- 1.11 Ho ya ka wena sesosa sa ho tlatlapa dibanka ke sefe? (2)
- 1.12 Fana ka mahlalosingwe a mabitso ana a tswang serapeng.
- 1.12.1 lemati (1)
- 1.12.2 ntja (1)
- 1.13 Hlalosa se bolelwang
- 1.13.1 ditaba di mosenekeng (1)
- 1.13.2 di jana maro ntja tsa setsomi (1)
- 1.13.3 di ya thoteng di bapile (1)
- 1.13.4 ho polela ka thoko ho seotlo. (1)
- 1.14 Ke mokgabiso ofe wa puo o sebedisitsweng moo:
- 1.14.1 mofufutso e le diphororo (1)
- 1.14.2 a matha sa mmutla wa dithota. (1)
- 1.15 Na Samadula o ne a tseba seo motswalle wa hae a se rerileng? Tiisa karabo ya hao ka ho qolla mola seratswaneng. (2)

MATSHWAO A KAROLO YA A: [30]

KAROLO YA B
KAKARETSO

POTSO 2

ELA TSE LATELANG HLOKO:

- Bala seratswana se latelang o ntano se akaretsa ka dintlha tse SUPILENG.
- Mohlahlobuwa a ngole ka mokgwa wa moqoqo ka mantswa a sa feteng 110.
- Mohlahlobuwa o tla abelwa matshwao ha a a ngola ka mantswa a hae a sa qotse seratswana se le jwalo.
- Qetellong ya kakaretso ya hao bontsha palo ya mantswa ao o a sebedisitseng.

Hoba ba fihle bodibeng, hona mo ho phelang kganyapa morena wa madiba, Mabophe eleng lona lebitso la nkgekge enwa, a tjhesa ditlakala tsa hae a kubetsa. Hoba a qete tshole a laela Mohale ho kena bodibeng hore morena wa madiba a tle a mo nyeke. Hang ha biloha mohodi o matla o ikentseng leru le lesweu o feleheditsweng ke moya o batang le ho feta wa mariha. Metsi a biloha a ipopa maqhubu mme ha utlwahala mehoo e kang ya dithotsela. Mmane wa tloa lehodimo ka lehare lai! tseke! Ha nto utlwahala lethwatharathwara la maru lehodimo le sele. Mahlo a Mohale a tjhwatjhwasele a tlaa dikeledi, meriri ya re shwababa.

Nakong ena Mohale o ne a sa tothomele empa a tlakasela. Pelo e otlala ka sekgahla se tshabehang hoo o neng o ka tisa hore e tla phunya sefuba. Ha tsena di etsahala, mehopollo ya hae e ne e mo fa hore kajeno ke la ho qetela. O ne a bona hantle hore a keke a tswa moo a phela. Kaha ntatae a ne a mo laile ka thata, a iteta sefuba le ha a ntse a bona mehlolo ena. A sa tshohile jwalo a bona ho hlaha sebatahadi se hlooho di pedi ka maleme a tswang malakabe a mollo. A hwama, a bipetsana mme moo a reng o tla hweletsa, sa be se se ikgarile ka yena sebata sa madibase mo nyeka ho tloha hloohong ho ya tswa maotong. Ha se ntse se mo nyeka jwalo, moya wa sona o batang o ne o nkga phu! Nakong ena Mohale o ne a shwele lefu le lenyenyane, a sa phefomolohe le ho phefomoloha.

Ntatae Hlephe le ngaka Mabophe ba ne ba emeletse thokwana ba tadimile ka leihlo le ntjhotjho hore moshanyana a se fose ditaelo. Hoba kganyapa ena e boele kweetseng moo e phelang teng, mohodi wane o neng o ipopile o iphetotse leru le lesweu, mehoo ya dithotsela le moya wane o batang tsa nyamela. Lehodimo la boela la hlaka. Mabophe o ile a laela Mohale hore a tswe bodibeng hore a tsebe ho mo phatsa. O ile a mmeha ditlhaka tse pedi phatleng hore ho se be le motho ya tla pheha kgobe le yena mme ba mo shebang ka maolong ba sehwe le letswalo ba tabanye mahlo jwale ka ntja e utswitseng mahe. A mmeha tse pedi sefubeng hore a be sebete a tsebe ho sututsa ntwala ka sefuba a nto mmeha tse ding manonyeletsong a letsoho le letona hore a tsebe ho hlaba ka lerumo. Bona e ne e le bobeli boo ntatae a neng a bo rata. Pelo ya hae e ne e le tshweu ha a bona tsena di etsahala a re jwale mora o tla anya kgonong, a mo futse ka mekgwa le diketso. Ntatae o ne a tseba hore o jala peo e tla beha ditholwana tse jwang mohla e metseng.

Basotho ba re e mafi ha e itswale empa mona Hlephe o ne a itswetse. Mora o ne a futsitse lebitso la hae hobane e ne e le mohale wa sebele. Thaka tsa hae di ne di mo tshaba lebekebeke. Le ha e ne e le mohale jwalo, o ne a se leqhoko, a sa e late latalana. E ne e le motho wa kgotso ya nang le pelo ya botho a sireletsa ba fokolang. O ne a dumela hore dikgoka le ntwaha di ahe mme motse ho aha wa morapedi.

MATSHWAO A KAROLO YA B: [10]

**KAROLO YA C
TSHEBEDISO YA PUO**

POTSO 3

Bala seratswana se latelang o ntano araba dipotso tse tla se latela.

Atjhe! Ruri ke hlotswe, ke hlapetse matsheong. Batho **ba** lahlile setho le botho **ba** bona. Mosotho o boletse ha a re ho hloleha ha monna ha se ho senyetsa borikgwe. Kajeno sethepu se a nyeflwa, se ilwa sekgethe. Ha e le taba ya mahetlathebe yona e qheletswe matjoring ka hore ke boqaba. Le ha e mong wa basadi ba mahetlathebe a ka ikela masihlwane, o ne a robala ka kgotso hobane bana ba hae ba ne ba tla sala ba hlokomelwa ke enwa ngwanabo. Lebaka-baka ke kgahlamelo le tshusumetso ya baditjhaba. Basadi **ba** mehlang ena ba rutehile mme ba ikemetse ka hohle-hohle. Tswelopele e mentse mekgwa le meetlo ya rona.

Mehlang ya boholo-holo bana ba ne basa ithere mme ngwanana a iphumane a nyetswe ke letsukunyepe sebele. O ne a tla reng hobane a ne a kobela molao wa batswadi. Tjhobediso le yona e batlae nyametse hobane ditokelo tsa basadi di nketswe hodimo ho feta meetlo ya boholo-holo. Dintho di fetohile mme di fetoha jwalo di hohola setho le botho ba rona.

Letsibolo, yena ngwana wa matshwakatha e ne e le ntho ya bohlokwa. E ne e le motlotlo ha ngwanana a nyalwa a sa ka a robaha lengole. Kajeno le dipollwane tse ntseng di ikanya menwana tsa banana ba esong ho nyalwe ba kgaba ka bana. Bontata bana bao ke bashanyanyana ba ntseng ba phumulwa mamina.

Metseng ya ditrope ke mehaufeela. Banana ba tsamaya ba hlahlabaditse matswele, dirotswana lepheshepheshe, mekgubu ba e behile lepalapaleng. Ha ba sa tloa phepa le ho tena thethana. Bana ha ba sa hlompha mmele ya bona ba iphethotse kgotshwane baditjhaba ba iqabola ka bona. Ha ke a phoqeha le kgale, hobane eitse ke kgalema ngwana a ntojodietsa a mpolella masa-a-kokometse.

3.1 Bala polelo ena o ntano araba dipotso tse e latelang:

Tswelopele e mentse mekgwa le meetlo ya rona.

- 3.1.1 Isa polelo ena ho boetsuwa. (2)
3.1.2 Boela o e ise ho lekgathe lejwale. (2)

- 3.2 Bolela mabitso a mahokedi a ntshofaditsweng.
- 3.2.1 **ba** lahlile. (1)
3.2.2 **ba** bona. (1)
3.2.3 **ba** mehleng. (1)
- 3.3 Sebedisa mabitso ana dipolelong e le mahlalosi a tulo/sebaka.
- 3.3.1 ditoropo (2)
3.3.2 lepalapala. (2)
- 3.4 Ke mekgabiso efe ya puo e sebedisitsweng dipolelong tsena.
- 3.4.1 ho ya masihlwane (1)
3.4.2 ha ke a phoqeha le kgale. (1)
- 3.5 Nyenyefatsa mabitso a latelang o be o a sebedise dipolelong tsa hao.
- 3.5.1 metse (2)
3.5.2 lengole. (2)
- 3.6 Sebedisa mantswe ana a latelang dipolelong tsa hao tse pedi ho hlahisa meelelo e mmedi e fapaneng.
- 3.6.1 setho (2)
3.6.2 tena (2)
- 3.7 Fana ka lentswe le le leng le hlalolang dipolelo tsena.
- 3.7.1 Monna ya nyetseng basadi ba fetang bobedi ho thwe o nyetse..... (1)
3.7.2 Bana ba motho ba nyetsweng ke monna a le mong ba bitswa..... (1)
3.7.3 Ho nyala mosadi ka kang ke ho..... (1)
3.7.4 Ngwana wa pele ka lapeng ke..... (1)

[25]

POTSO 4

Bala seratswana se latelang ebe o araba dipotso tse botsitsweng

Sebolai o bohale haholo ebile ke monna ya nang le nnete. Athe ha e le morae Thabo yena o na le tjelete. Ke ka hoo a reng banana ba mehleng ena ha ba sa pheha jwale ka bomma bona empa ke matawa hobane ba nwajwale ka bortata bona. Ba tla pheha jwang hobane ba tsohella sepotong ka dithoko, manala ona a le malelele ho feta mekwebe ya mokoko wa leqheku. Meomo e meputswa e mofophodi ya metsi ao a sa tsebeng hore o tana kae le ona hobane ho se pula e neleng. Ke nnete hore ngwana lekga la o tsamaya ka lekeke jwale ka mmae hobane baradi ba ona ba antse kgonong

4.1 Fana ka ditho tsa puo tse sehetsweng mela ka tlase.

4.1.1 meomo e meputswa..... (1)

4.1.2 mekwebe ya mokoko wa leqheku..... (1)

4.2 Bala polelo ena o ntano araba dipotso tse itshetlehileng ho yona.

Banana ba mehleng ena ha ba sa pheha jwale ka bomma bona.

4.2.1 Fetolela polelo ena ho temekiso ya tumelo. (2)

4.2.2 Boela o ise polelo ena ho sekao-kgoneho. (2)

4.3 Hlalosa se bolelwang ha ho thwe.

4.3.1 Ngwana wa lekgala o tsamaya ka lekeke jwalo ka mmae. (2)

4.3.2 Ba antse kgonong (2)

4.4 Sebedisa makopanyi ana dipolelong tseo o iketseditseng tsona.

4.4.1 empa (1)

4.4.2 hobane (1)

4.5 Bolela mofuta wa leba o sebedisitsweng dipolelong tse sehetsweng mola ka tlase.

4.5.1 Banana ke matawa (1)

4.5.2 Thabo o na le tjelete (1)

4.5.3 Sebolai o bohale (1)

[15]

SESOTHO PUO YA LAPENG BOEMO BO PHAHAMENG (Pampiri ya Pele)	111-1/1 U	9
---	------------------	----------

POTSO 5
TOKISO YA DIPHOSO.

[40]

Bala seratswana se latelang o ntano se ngololla empa o lokisitse diphoso tse kang tsa mopeleto o fosahetseng, matshwao a puo, puo e fosahetseng le diphoso ka kakaretso.

E itse hang ha Sebolelo a fitlha ra utlwa ka ditsebeng ho re ngwana Rangwane tefo o fihlile. Re tsibile ka spiti hore Disebo o ibolaile aba a bolaya le tjhomi ya hae. Kgale ke mobona hore ha a di jela ho di hadika empa tseo kao fela ke diyabanna, dikgolo tsona di sa tla. Mama wa hae o iè a ihlohlora ho sa kganya. Le ba je le bona ban a le dipile rona re tla shebelela ha kgwale e kgiba. kgele, Ha o sa tsebe ntho ena e biswang motho, kwala molomu wa hao hobane o tla kena matatheng.

[20]

MATSHWAO A KAROLO YA C:

[60]

MATSHWAO KAOFELA:

100